

Balla Ferenc

ADALÉKOK A SZEMVERÉS HIEDELMÉHEZ BEZDÁNBAN

A Kárpát-medence magyarságának néphite, így Bezdán lakosságáé is, a XX. sz. közepétől kezdve mind jobban halványul az emberek emlékezetében, és mind kisebb mértékben van jelen a mindennapi életben. A XXI. sz. fiatal-sága már csak úgy emlékszik egyes néphittel kapcsolatos hiedelmekre, eseményekre, mint amit a nagyszüleitől hallott, hogy valamikor ez vagy az így vagy úgy történt. Mások viszont csak részleteket tudnak felidézni valamelyik homályosan emlékezetükben megmaradt eseménnyel kapcsolatban. Az sem ritka, hogy gúnyt űznek azokból, akik még megpróbálnak néphitünknek racionális, a gyakorlatban is használható, máig is használatos részében hinni. Ez utóbbi dolog nagyban megnehezíti kutatásainkat, mert az emberek a néphittel kapcsolatban adatokat gyűjtő néprajzosoknak sokszor elutasító választ adnak.

A XX. században a néprajzi adatokat gyűjtő személyek Bezdánban (Dudás Gyula, 1900), Gubicza Katalin (1909), Farkas Károly (1910), Papp Alajos (1912), Nyárai János (1914), Lideti Győző (1940), Bosnyák Sándor (1967-1972), Abonyi István (1984) és még sokan mások, éppen hogy csak érintették a néphittel kapcsolatos adatokat. Ez arra kötelezett, hogy a szemveréssel kapcsolatban kiegészítő kutatásokat végezzek.

Az ősi, pogány kori világkép középső részében, ma a Földön, él az ember, valamint a felső részben, ma a mennyországban, a Nap, a Teremtő, a Boldogasszony, az Isten, a Szűz Mária, az alsó részben, ma a pokolban, a kígyók, békák, a halottak, az elkárhozott lelkek az ördög társaságában vannak. A mennyország urainak, valamint a pokol urainak is képviselői élnek a Földön. Az előbbieket mindig csak jót, az utóbbiakat mindig csak rosszat akarnak az embernek. Ebben az állandó harcban zajlik le az ember élete a Földön.

„A foggal született gyermekből lesz az ördög.”

„Az ördög szolgálja a földön a boszorkány. Hogy urának kedveskedjen, minden rosszat tesz az embernek.”

A XIX. sz. végéig Bezdánban is készítették az emberek Luca-széket, amire, ha felálltak karácsonykor, az éjféλι mise idején, akkor láthatták a szarvakkal rendelkező boszorkányokat. Ma már arról ismerik fel a boszorkányokat, hogy az éjféλι miséről oldalt fordulva távoznak, mert csak így kerülhetik el a szarvaik összeakadását.

„A boszorkányok sok esetben fekete macska vagy varjú képében közelítik meg az embert.”

Sokszor lehet még ma is hallani, hogy: „Vén boszorkány! Olyan rossz, mint egy boszorkány! Csúf boszorkány!” Mindebből következik, hogy a boszorkány az egy csúnya, öreg, rosszat akaró, szarvakkal rendelkező nőszemély lehetett.

Hogy hogyan tesznek szert a boszorkányok a tudományukra, a rontásra, szemverésre stb., azzal kapcsolatban a bezdáni néphitben nincs adat.

A boszorkányokon kívül a bezdáni néphit szerint a szemverés hatalmával rendelkeznek a szűrös szemű és tekintetű emberek is. Vagy azok a személyek, akiknek bozontos szemöldökük van és netalán az orruk felett még össze is ér. A hivatlan újszülött-látogató, de az olyan rokon is, aki feltűnően megcsodálja az újszülöttet.

A szemverés tünetei az embernél: általános nyugtalanság, sírás, álmatlanság, lázas vagy görcsös állapot (frász), étvágyatlanság, de lehet hirtelen halál is.

A szemverés tünetei az állatoknál: étvágyatlanság, nyugtalanság, nyöszörgés, a teheneknél megáll a tejtermelés, de ha van is tej, vörös lesz. Az állatok is „ok nélkül”, hirtelen elpusztulnak.

A növények kicsire nőnek, termésük kicsi és ráncos lesz, az egészséges fák máról holnapra kiszáradhatnak.

A szemverés ellen többféleképpen védekeznek az emberek.

Az újszülött alsó karjára piros gyöngysort, szalagot vagy fonalat kötnek. Hasonló eredményt lehet elérni azzal is, ha a pólyára egy rózsafüzért tesznek, ha a látogató, mielőtt megszólal, leköpdösi az újszülöttet. A látogató csak az letakart arcú babát láthatja. Az újszülöttet letakarva kell vinni a keresztelőre. Az újszülött mellett elhelyeznek egy edénybe szentelt vizet, amibe bazsalikomot tesznek. Ezzel a látogatók keresztet vetnek az újszülöttre. A szenteltvizet edény mellett egy szentelt gyertyát is fel kell állítani, amit azonnal meg kell gyújtani, ha fennáll annak a lehetősége, hogy szemverés történt. Mivel az asszonyokat többször éri szemverés, mint a férfiakat, legjobb, ha útrakelés előtt valamelyik alsóneműjüket fordítva veszik fel magukra. Innen ered az a mondat, hogy: „Nem baj, legalább nem vernek meg szemmel a boszorkányok”, ha valakit arra akarunk figyelmeztetni, hogy valamelyik ruhadarabját fordítva húzta fel (pl. harisnyáját, trikóját stb.). A nők sötétedés után nem járhatnak hajadonfótt, mert az utcán a boszorkányok áldozataivá válhatnak. Az utcára lépni meztláb nem ajánlatos, mert ha valamivel megvágja a lábát az illető, akkor „rontásba lépett”.

Amint az állatok világra jönnek, a nyakukra piros szalagot kell kötni. Főleg a malacok, borjúk és a bárányok esetében. A jószágot sem szabad dicsérni, inkább le kell köpdösnö. Fejés után a tejet az istállóból letakarva kell bevinni a lakásba, mert ellenkező esetben megrontják a boszorkányok. Napnyugta után tejet kiadni a házból nem szabad, de ha mégis valamilyen oknál fogva elkerülhetetlen a dolog, akkor azt egy kicsit meg kell sózni, mert így tehetetlené válnak a boszorkányok. Bezdánban még ma is vannak tejtermelő gazdák, akik 19 órakor bezárják az utcaajtót és senkinek sem adnak tejet, azzal a megjegyzéssel, hogy: „Valamikor nekünk is kell pihennünk”. A boszorkányok távoltartására a háztól és az udvartól állítólag igen hatásos, ha a küszöbre, ajtófélfára, bejárati kapura, a kerítésre stb. egy lópatkót erősítenek. Hogy miért éppen azt, és oda, arra rendszerint ez a válasz: „Szerencsét hoz!”

A szemverés megtörténtét, diagnosztizálását is el lehet a néphit szerint eredményesen végezni. Mégpedig az ún. szenes víz segítségével. Az elégetett

seprű paraszt bele kell szórni egy vödör vízbe. Ha a parázs az edény fenekén marad, akkor szemverésről van szó, ha a parázs feljön a víz felszínére, akkor a betegségnek semmi köze nincs a szemveréshez.

Szenes vizet úgy is lehet készíteni, hogy az elégetett rozsmaring hamuját szórjuk bele egy edény vízbe.

A szenes vizekkel gyógyítani is lehet. A gyermeket a vízben meg kell fürdetni, az állatot pedig be kell dörzsölni. A gyermek esetében a fürdető az alsószoknyájával még kötelezően megtörli annak a szemét.

A szemverést lehet gyógyítani az ún. „szótalan kúti vízzel” is. Ez az eljárás úgy játszódik le, hogy egy személy elmegy a kútra, hoz egy vödör vizet és abban kimossa a baba ruháját. A lényeg abban van, hogy amíg a műveletet elvégzi, egyetlen szót sem szól.

Gyógyító ereje van az imádságnak is, ha közben szentelt vízzel a gyermek homlokára és pólyájára keresztet vetünk.

Hasonló gyógyító ereje van a szentelt gyertya állandó égetésének is a beteg gyermek mellett.

Felnőtteket társas összejöveteleken hátulról is meg lehet verni szemmel. Például a templomban. Ha ilyen eset megtörténne, akkor az áldozatnak azonnal imádkozni kell az Istenhez és arra kérni, hogy szabadítsa meg a szemverés következményeitől.

A tehenet szemverés esetén füstölni kell.

„A disznót a gazdája úgy gyógyítja meg, hogy a seprűt levizeli, majd azzal bespricceli a beteg állatot.”

A legbiztosabb és legeredményesebb gyógykezelés abban áll, hogy a boszorkányt meg kell ölni. A boszorkány a forgószéllel utazik. Ilyenkor egy nagykéssel bele kell vágni a forgószélbe és ha a kés véres lesz, sikerült megölni a boszorkányt. Ha a kés tiszta marad, a boszorkány továbbhaladt, a mérénylőnek számolnia kell azzal, hogy egy „ragadós” betegségbe fog esni.

Már az a gondolat is, hogy valamelyik rokon, a másik rokon újszülött fiát meg akarta verni szemmel, rendszerint örök haragot von maga után a két család között.

Habár ma már csak kevesen hisznek a szemverésben, újszülött esetében rendszerint szóba jönnek komoly vagy tréfás formában az egykori hiedelmek, események stb., ebből pedig arra lehet következtetni, hogy az emberek még mindig tartanak a szemverés lehetőségétől. Bezdánban ma már nincsenek olyan személyek, akik gyógyítják a szemverést, vagy akik gyógyítás közben valamilyen varázserejű mondókat mondanának. A szükséges megelőző intézkedéseket, esetleg a gyógyítást is, mindenki maga végzi el.

Végezetül néhány szóban arról, hogyan vélekedik a mai orvostudomány a néphittel kapcsolatos gyógyításról a szemveréssel kapcsolatban. Az biztos, hogy a XIX. században és XX. sz. elején a néphittel kapcsolatos gyógyítás nagyban hozzájárult a gyermekhalandósághoz (a 10-12 újszülöttből 3-4 érte meg a felnőtt kort). De ugyanakkor számos esetben hasznos útmutatással is szolgált az emberek számára.

Az újszülött édesanyjával sok esetben egy földes, egy vagy két kis ablakos szobában élt. Itt fogadták a látogatókat, akik közül minden tizedik tüdőbajban szenvedett. A ritkán szellőztetett lakásban így szinte hemzsegték a betegséget

előidézõ baktériumok. Télen a látogatók még köhögtek és tüszögtek is. Tehát az újszülött letakarása, megközelíthetlensége szinte aranyat ért.

Az istálló a lakástól, ahol a tejet kimérték, rendszerint több tíz méterre volt. Amikor a tejet átvitték az egyik helyről a másikra, rendszerint a poros, piszkos udvaron, s ha netán még a szél is fújt, nagyon hasznos volt, ha letakarták.

Az akkori megvilágosítás igen gyenge volt. Ezért este nagyon nehéz volt az edényeket tisztán tartani. Tehát az estéli tejkimérés kerülése csak pozitív eredménnyel járhatott.

Mezítláb járni az utcán ma is nagyon veszélyes. Bármikor beleléphetünk egy rozsdás szögbe, aminek régebben, mikor még nem volt megfelelő gyógykezelés, a következménye tetanuszmérgezés lett, ami halállal végződött.

ADATKÖZLŐK

- Varga Katalin, Eszék, 1916, r. k., Bezdán, Rózsa u. 24.
Szloboda Borbála, Bezdán, 1916, r. k., Bezdán, Fő u. 78.
Reeb Katalin, Bezdán, 1908, r. k., Bezdán, Kolut u. 4.
Stájner Gyöngyi, Bezdán, 1921, r. k., Bezdán, Fő u. 54.
Mazák Mária, Bezdán, 1931, r. k., Bezdán, Újvár u. 91.